

Aut enim id est infallibile in sola præscientia Dei, cognoscentis, ex sua æternitate, futuros effectus ut præsentis, et hoc non est ad rem; tum quia talis præscientia non requirit prædeterminationem in causa; tum etiam quia, si talis forma ex se non habet necessariam conjunctionem cum actu secundo, unde constat, aut qua revelatione ostensum est Deum præscivisse, semper intercedere hanc conjunctionem, esseque necessariam illationem et consequentiam inter hanc prædeterminationem et actum secundum. Quod si connexio non est infallibilis in sola præscientia, necessarium est quod illa infallibilitas, quæ absoluta esse dicitur et simpliciter, oriatur ex intrinseca natura talis formæ, et ex modo operandi ejus, ac denique ex intrinseca repugnantia aliqua, quæ sit in hoc quod voluntas determinetur a Deo, et non operetur. Et sic, non solum sequitur voluntatem operari semper cum illa motione, sed etiam non posse non operari; quia illa repugnantia oritur ex necessaria connexione inter determinationem et actum, et maxima efficacia determinationis, cui non potest voluntas resistere; nam, si possit, non erit repugnantia quod, posita determinatione, non sequatur actio. Nisi fortasse dicant illud posse solum consistere in hoc, quod, ablata illa prædeterminatione, potest voluntas non operari. Quod esset ludere verbis, et transire de sensu composito ad divisum; quia id non esset posse resistere aut abjicere motionem, sed esset retinere radicalem potentiam ad non operandum, si Deus ipse cesset a movendo, quæ potentia semper manet in voluntate, etiamsi maxime necessitetur a Deo. Nullus ergo apparet modus quo hæc determinatio cum libertate arbitrii in ipso usu, et cum doctrina Concilii Tridentini in concordiam redigatur.

Si voluntas, ut in actum prodeat, prædeterminationem physicam exigit necessario, etiam radicaliter et intrinsece libera potentia non est.

13. Ex discursu in hoc et superiori capite facto, ulterius concludere possumus ex hac determinatione physica ac necessaria, prout ab his Theologis docetur, non solum sequi libertatis usum semper impediri, sed etiam libertatem ipsam radicalem, seu facultatem liberam voluntatis prorsus everti. Probatur, nam dicunt hanc determinationem esse necessariam ex intrinseca natura creatæ volun-

tatis indigentis illa; ergo sine illa (ut probatum est) non est voluntas apta proxime ad aliquid volendum; ergo non solum impeditur usus liber operandi, sed etiam sequitur potentiam ipsam non postulare ex natura sua illum liberum operandi usum, quia non potest in sua operatione duas conditiones repugnantes natura sua postulare; ergo neque ex natura sua est facultas libera; quia facultas quæ ex natura rei non postulat liberum operandi usum, quomodo facultas libera censi potest? Deinde, si voluntas nostra ex natura sua postulat hujusmodi usum operandi per prædeterminationem ab alio, aperte sequitur non habere in operando nisi passivam indifferentiam, qualem habet manus, ut in hanc vel illam partem moveatur aut calamum moveat; ostensum autem sufficienter est hujusmodi indifferentiam ad facultatem liberam non sufficere; ergo si voluntas ex natura sua omnino requirit hanc determinationem, et hæc determinatio tollit usum libertatis, evidenter sequitur voluntatem ex natura sua non esse facultatem liberam. Quod si voluntas natura sua hanc determinationem non requirit, sequitur imprimis illam non esse necessariam ex vi subordinationis causæ secundæ ad primam; quia voluntas natura sua postulat hanc subordinationem; ergo etiam requirit quidquid ad illam necessarium est: ergo, si talis determinatio est necessaria ad debitam subordinationem causæ secundæ, illam omnino exigit voluntas. Vel e contrario, si eam voluntas non requirit ex natura sua, nec illa est ad prædictam subordinationem necessaria. Quod si necessaria non est, nulla ratione dici potest Deum, vel semper, vel ordinarie, illam adhibere ad actus humanæ voluntatis; quia, ut ex Augustino supra referebamus, Deus ita res conditas administrat, ut eas motus suos agere sinat, id est, ut modo suo connaturali eas operari permittat. Attingit enim divina providentia a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Non esset autem suaviter dispositio, si voluntati semper eam motionem tribueret, quam non solum ex natura sua non requireret ad operandum, sed etiam proprium et connaturalem modum ejus impediret.

CAPUT XI.

SOLVUNTUR NONNULLE OBJECTIONES CONTRA DOCTRINAM PRÆCEDENTIUM CAPITUM.

1. Quamvis, nostram sententiam confirmando, nonnullis difficultatibus satisfecerimus quæ per occasionem insurgere videbantur, hoc loco nonnullas alias objectiones expedire oportet, non tam propter earum difficultatem, quam ut omnibus, quantum in nobis est, satisfaciamus.

Scripturæ sacræ testimonia.—Solent igitur imprimis contra superiorem doctrinam nonnulla Scripturæ sacræ testimonia objici, in quibus dicitur Deus nostras voluntates movere, mutare, aut facere ut velint, Job. 12: *Qui mutat cor principum*; Proverb. 21: *Cor Regis in manu Dei est, et quocumque voluerit, inclinabit illud*; Jerem. 10: *Non est in homine via ejus, et a Domino gressus hominis diriguntur*. Et similia sunt multa, quæ de malis etiam actibus interdum loquuntur, ut notabimus lib. 2, et frequentius de operibus gratiæ, ut in lib. 3 latius referemus. Ubi etiam afferam Patrum sententias, quas hic duxi omittendas, quia de operibus pietatis potissime loquuntur; et quia quod de Scriptura dixerimus, facile ad dicta Patrum applicari poterit.

D. Thomæ auctoritas.—Secundo objiciuntur varii loquendi modi D. Thomæ, in quibus sententiam quam impugnamus significat. Dicit enim, 1 part., quæst. 105, art. 1, ad 3, et art. 4 et 5, primam causam movere causas secundas ad operandum, et solut. 3, art. 5, ait applicare illas ad operandum. Dicit etiam causam secundam non agere, nisi virtute primæ, et ut instrumentum ejus, ut supra retuli. Sæpe etiam repetit secunda agentia non agere nisi mota, propriumque esse primi agentis agere immotum, quæ omnia supponunt causam primam aliquid agere in secundam, quo illam applicet et determinet ad opus. Denique, quæst. 3 de Potentia, art. 7, ad 7, expresse declarat hoc, quod additur causæ secundæ ex influxu primæ, esse virtutem quamdam intentionalem, quæ est veluti instrumentalis virtus, quæ illam complet ad agendum; et ita citat locum Capreol., in 2, distinct. 1, quæst. 2, et quamvis eum non amplius declaret aut confirmet, tamen simpliciter approbare videtur, quod expressius fecit Ferrar., 3 cont. Gent., cap. 70.

Ex propositione libri de Causis.—Tertio objicitur ex libro de Causis proposit. 16, quæ dicitur *virtutem divinam esse virtutem omnium causarum*, quia nimirum virtus divina applicat omnes virtutes ad operationes suas, ut exposuit Ægidius, Quodlib. 5, quæst. 1.

Ex Aristotele.—Quarto, ex Aristotele, 8 Physic., cap. 5 et sequentibus, ubi probat unum esse tantum primum motorem immobilem, alia vero omnia movere ut mota; at si causæ secundæ non moverentur actualiter a prima, omnes essent moventes immotæ, et ita non posset perveniri ad unum primum motorem immobilem.

2. *Ab inconvenientibus.*—Quinto, ratione; quia alias non esset ordo essentialis inter causam primam et secundam, sed tantum ordo perfectionis, qui ad essentialem subordinationem non sufficit, ut per se notum est. Nec etiam esset ordo per se, sed veluti casu et fortuito causa prima et secunda ad unam actionem jungerentur.

Ratione alia.—Sexto, quia hæc applicatio causæ secundæ ad opus est aliquid creatum distinctum a virtute operativa talis causæ, et distinctum etiam a Deo; ergo est factum a Deo. Imo necesse est factum esse a solo Deo sine ipsa causa secunda, cum illa applicatio antecedit actionem talis causæ.

Rursus alia.—Septimo, Deus est supremus dominus causarum secundarum; ergo utitur eis prout vult, applicando illas ad suas operationes; actus enim domini est usus, cum dominium sit facultas utendi, et hic non potest intelligi alius usus causæ, nisi applicatio ejus. Maxime, quia omnia applicantur ad agendum juxta finem a Deo intentum; unde necesse est ut Deus sit auctor illius applicationis, quia ordo agentium est juxta ordinem finium; unde virtus, quæ respicit finem ultimum et universalem, applicat cæteras omnes ad operandum propter eum finem.

Congruentia.—Octavo, quia Deo tribuendum est quidquid est perfectissimum; sed major perfectio est, ut causam secundam non solum adjuvet, sed etiam moveat et applicet ad agendum; sic enim majorem dependentiam habebunt omnia ab ipso, et prius ab ipso quam ab aliis. Deinde non solum causa secunda et actio ejus, sed etiam hoc completum, scilicet, causam secundam agere, erit ab ipso Deo. Ac denique hoc modo non solum Deus faciet cum creatura, sed etiam faciet ut ipsa faciat, quod etiam ad perfectionem primæ causæ spectat. Hæc autem omnia sine

prædicto influxu in ipsam causam intelligi non possunt.

Ex concordia libertatis cum prædeterminatione hac physica. — *Exemplis declaratur et roboratur objectio.* — Nono, quia ex hoc influxu nihil sequitur libertati contrarium; tum quia ad efficaciam divinæ voluntatis spectat ut possit voluntatem nostram movere, prout vult; imo, ait Augustinus in Enchir., cap. 95 et 96, hoc spectare ad omnipotentiam Dei; ergo potest Deus talem entitatem imprimere voluntati nostræ, quæ illam efficaciter determinet ad unum, et tam suavi modo, ut ipsam liberam relinquit; hoc est enim quod de divina providentia prædicatur, quod attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter; tum etiam quia necessitas vel determinatio ex suppositione non repugnat libertati simpliciter; ergo, licet voluntas sit determinata per impressionem talis præmotionis, illa necessitas solum erit consequentiæ et suppositionis, et non evertet libertatem. Antecedens patet, nam iudicium ultimum et practicum intellectus determinat voluntatem, ita ut non possit hæc ab illo discordare; alias posset voluntas deficere sine errore, vel defectu intellectus; et tamen tale iudicium relinquit illam liberam simpliciter. Item ex suppositione divinæ scientiæ non potest voluntas aliter operari quam Deus præciverit, et tamen libere operatur. Item voluntas Christi, ex suppositione unionis, non potest peccare, et tamen libera est.

Omitto alia argumenta, quæ multiplicari solent, quia vel spectant ad actus supernaturales, de quibus lib. 3 est dicendum; vel ad alteram partem hujus sententiæ; vel ad divinam providentiam et prædefinitionem, de quibus paulo post dicemus; vel certe difficultatem peculiarem non habent.

Triplex ad primam objectionem responsio.

3. *Prima.* — Ad primam ergo objectionem respondeo, illa et similia testimonia nihil ad causam præsentem conferre. Primo quidem, quia in eis non est sermo de generali motione seu concursu causæ primæ, nec de physico influxu ejus simpliciter necessario ad actum nostræ voluntatis; alioqui, ex vi illorum testimoniorum, dicendum esset Deum immutare corda principum, etiam quando convertuntur ad creaturas, et dirigere gressus eorum, etiam quando pravi sunt; quæ quam sint falsa et absurda, in secundo libro ostendemus.

Secunda. — Secundo dicitur in his testimoniis nullum esse verbum de physica prædeterminatione voluntatis, sed de directione ejus, in verbis Jeremiæ; de inclinatione, in verbis Salomonis; et de immutatione cordis, apud Job; longe autem est aliud dirigere et inclinare, quam physice prædeterminare, ut per se notum est. Immutatio etiam fieri potest morali modo, inspirationibus, consiliis, aliisque cogitationibus, ut latius lib. 3, explicando gratiam excitantem, dicturi sumus, ubi etiam ostendemus hanc immutationem esse posse moraliter efficacem ex se, vel etiam prorsus infallibilem ex præscientia Dei, absque physica prædeterminatione. Quod autem potest Deus facere in supernaturali ordine per excitationem gratiæ, potest etiam facere in actibus moralibus et politicis per cogitationes et motiones proportionatas, ut per se evidens est; et hoc est quod potissimum docetur in illis locis.

Tertia. — *Specialiter Jeremiæ testimonium exponitur.* — Unde animadverto tertio, in citatis testimoniis non dici illam motionem Dei esse necessariam ad singulos actus humanos, aut ex vi subordinationis et dependentiæ causæ secundæ a primæ; sed dici solum quid Deus possit, et quid etiam agere soleat ex sua ineffabili providentia, vel positive operando, vel etiam permittendo, quando vel ad quorundam salutem, vel ad aliorum supplicium id iudicat expedire. Quod maxime verum est in duobus primis testimoniis, Job. et Proverb. Nam in loco Jeremiæ sermo est de operibus gratiæ, et de via salutis æternæ, ad quam divina directio et gubernatio est simpliciter necessaria, non ex generali ratione causæ primæ, sed ex speciali difficultate illius viæ et excellentia supernaturalium actuum. Unde in eodem loco Jeremiæ statim subditur: *Corripe me, Domine, verumtamen in iudicio*, ut ponderavit et exposuit Augustinus, lib. 2 de Peccat. merit. et remiss., cap. 17, et significavit Hieronymus in commentar. Jerem.

Ad D. Thomam.

Circa secundam objectionem, animadverto imprimis nunquam reperiri apud S. Thomam, in citatis locis, causam primam determinare secundas ad omnes actiones earum; multoque minus reperiri apud eum mentionem physice prædeterminationis, præsertim respectu voluntatis liberæ. Solum ergo reperuntur hæc verba apud S. Thomam: *Causa*

prima movet causam secundam, applicat illam, præbet illi concursum vel auxilium tanquam primum movens; hæc autem voces recte intelligi et exponi possunt, absque ulla actione prævia in causam secundam, ut supra tetigi, et nunc latius dicam.

4. *Quibus modis asserat D. Thomas Deum creaturarum effectus operari.* — *Concursum causæ primæ cum secundæ, quasi applicationem appellare D. Thomas solet.* — Deinde advertendum est S. Thomam ponere varios modos; quibus causa prima operatur effectus causarum secundarum. Primus est, dando causis secundis virtutes ad agendum, seu formas per quas agant; secundus est, conservando eas in esse; tertius, quasi applicando virtutes et formas causarum secundarum ad operationes. Quos tres modos posuit 1 part., quæst. 105, art. 5. Addit etiam quartum genus movendi per modum finis, qui ad rem præsentem non spectat. Et in tertio modo notanda est illa particula, *quasi*, quæ videtur esse conditio diminuens; non enim dicit simpliciter applicans, sed, *quasi applicans*, et ratione hujus applicationis dicit primam causam movere secundam ad agendum, et secundam agere in virtute primæ. In toto autem illo corpore articuli nullam facit D. Thomas mentionem illius concursus quo Deus, ut prima causa, immediate concurrat ad actionem creaturæ, in ipsum effectum proxime et immediate influendo; et in solutione ad 3, in summam redigit totam doctrinam articuli, his verbis: *Dicendum quod Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat illas in esse et applicat eas ad agendum, et est finis omnium actionum, ut dictum est.* Unde doctrina illius articuli coincidit cum illa, quam cap. 6, ex 1. 2, quæst. centesima nona declaravimus. Solum, hoc posteriori loco, effectivam et conservationem virtutis activæ ad unum caput reduxit, et quod ibi vocavit auxilium Dei moventis, hic vocavit applicationem. Neque enim dubitari potest quin per hanc applicationem D. Thomas intellexerit aliquid distinctum ab effectivitate et conservatione virtutis causæ secundæ, ut ex verbis adductis constat. Ergo, vel asserendum est D. Thomam ignorasse illum concursum per immediatum influxum in ipsum effectum, vel per illam quasi applicationem hunc concursum intellexisse. Primum dici non potest; tum quia esset imponere D. Thomæ intolerabilem errorem; tum etiam quia ibidem, in solut. ad 2, ex doctrina articuli colligit unam

et eandem actionem esse primo et secundo agente, quod non esset verum, nisi primum agens immediate influeret in effectum secundi agentis. Ergo per illam applicationem nihil aliud potuit illo loco D. Thomas intelligere, nisi concursum illum, quem aliis locis auxilium Dei moventis vocavit, ut cap. 6 ostendi. Ubi etiam rationem reddidi cur hunc concursum, *motionem* vocaverit, et ob eandem potuit vocare *quasi applicationem*, ut, nimirum, significaret hunc concursum, licet sit per modum simultaneæ cooperationis, tamen a prima causa dari ut a superiori, a qua inferior pendet, et non e converso. Item ut indicaret dari ex vi illius providentiæ, qua ad primam causam pertinet gubernare secundas, easque ad suos fines suasque operationes perducere; hoc enim est quoddam applicationis genus; tandem ut ostenderet influere Deum in actionem causæ secundæ intime, et secundum omnem rationem ejus.

5. *Duplex applicationis modus.* — *De formali applicatione divus Thomas locutus.* — *Occurritur objectioni.* — Quod ita potest amplius declarari, nam duplex applicatio causæ ad agendum distingui potest. Una est prævia ad actionem tanquam conditio requisita, quæ non habet locum in præsentem; nam, ut dixi, loquimur de causa secunda habente jam omnem dispositionem intrinsecam permanentem, necessariam ad agendum; et materiam, sive passum, sive objectum sufficienter applicatum et propositum; quam applicationem supponimus factam esse et conservatam a Deo, vel per se, vel concurrente cum aliqua causa secunda. Causa autem secunda jam sic præparata et applicata non indiget nova applicatione per novum influxum solius primæ causæ, ut in superioribus late probatum est. Alia ergo potest intelligi applicatio formalis, quæ ipsamet actione fit, quo modo potest quis dici applicari ad opus dum operatur; et voluntas applicari ad amandum, dum amat; quæ applicatio non est aliud ab ipso amore, vel alia simili actione; sed applicatio vocari potest, quia dum agens operari incipit, conjungitur quodammodo actioni suæ, vel per illam conjungitur materiæ circa quam operatur. Et hæc applicatio ita fit a causa secunda, sicut et ipsa actio; et eodem modo fit a causa prima, non sola nec per actionem præviam, sed cum ipsa causa secunda, et per concursum concomitantem, quo cum illa concurrat. Hoc ergo modo vere dicitur causa secunda applicari ad agendum

a causa prima, non sola, sed concurrente cum ipsa se applicante. Quia ergo sub hac ratione et denominatione applicationis significatur actio, ut primo egrediens ab ipso agente, ideo, ad significandum Deum concurrere ad illam actionem, secundum primævam et radicalem emanationem a suo proprio agente, dicitur Deus concurrere applicando causam secundam. Et hæc satis superque sunt ad reddendam vocis rationem, nam de re vix potest dubitari, suppositis quæ diximus, quæ non esse aliena a sensu D. Thomæ satis verisimile fit discursu facto. Nec obstat quod D. Thomas usus fuerit exemplo motionis et applicationis instrumentorum artis; quia non affertur exemplum ut omnino simile, sed ut manuducens ad rem explicandam; et ibi præsertim adducitur ad declarandum non concurrere Deum cum causis secundis, supponendo in eis virtutem agendi, sed dando et conservando illam.

D. Thomæ mens ex collatione testimoniorum ejus expenditur.

6. Ultra hos autem tres modos agendi, non tribuit D. Thomas primæ causæ alium, quo effectus et operationes causarum secundarum efficiat, qui sit universalis, et quasi essentialis causis secundis, sicut sunt tres supra dicti; alias D. Thomas illum non prætermisisset, ubi ex professo hanc materiam tractavit. Ex quo mihi fit valde credibile tacite D. Thomam retractasse quod in quæstione illa de Potent. dixerat, ubi eandem quæstionem quam prima parte versans, præter illos tres modos, ponit quartum, quo causa secunda, per virtutem instrumentalem fluentem, agat ut instrumentum primæ causæ. Ex quo loco imprimis colligo, apud D. Thomam aliud significari per illam applicationem, aliud per impressionem virtutis fluentis; nam expresse hos modos illo loco distinxit. Unde vel dicendum est causam primam duas res imprimere secundæ; unam, ad applicandam illam, aliam, ut illi det virtutem instrumentalem, quod est plane absurdum; vel fatendum est per illam applicationem nihil imprimi causæ secundæ, quod intendimus. Secundo colligo D. Thomam, doctorem factum, omisisse et retractasse in prima parte sententiam illam de virtute fluente; nam certe, si in illa sententia permansisset, eam in prima parte non prætermisisset, nec diminutam doctrinam, sed maxime completam et exactam nobis tradidisset in proprio loco, et præcipuo, in

quo rem ex professo disputabat. Vidit ergo modum illum non esse verum, et ideo merito illum prætermisit.

7. Nec discursus quo in illa quæstione de Potent. utitur D. Thomas, est efficax; sic enim colligit: causa secunda non potest esse principalis causa existentiae, nec potest illam propria virtute conferre, quia ipsum esse est universalissimus effectus, et est intimus et actualius in omnibus rebus, et ideo a sola causa prima et universalissima fieri potest, ut a causa propria et principali; causa ergo secunda, solum ut instrumentum primæ, potest dare esse; et ideo requirit virtutem instrumentalem præviam per quam efficiat. Hæc enim ratio eodem modo applicari potest ad illam virtutem intentionalem, seu transeuntem, quæ dicitur addi causis secundis; nam illa non est perfectior quam virtus earum permanens. Respondetur ergo, illa ratione recte probari, causam secundam non posse agere sine influxu primæ, principalius et intimius influentis in effectum, quatenus esse existentiae participat, quod est veluti adæquatum objectum solius divinæ efficacitatis; non tamen probari non esse in causis secundis virtutem propriam et sufficientem in suo genere ad communicandum esse quod habent, cum concursu et dependentia a prima causa, sicut ipsæ illud esse possident, sicque possunt illud esse aliis communicare, non quidem sub generali ratione existentiae, sed sub tali particulari ac determinata ratione. Quamobrem non est necessaria alia virtus superaddita, neque alius causandi modus, et ideo D. Thomas, in Summa, merito illum modum prætermisit et tacite retractavit.

Cujus facti non leve signum est, quod in 3 contra Gent., capite 70 (qui liber simul cum Summa censetur ultimum D. Thomæ testamentum), tres supradictos modos attingens, quartum prætermisit. Quem immerito Ferrarius adjunxit, cum ibidem D. Thomas consulto illum omiserit, qui eo loco nullam aliam virtutem agendi agnoscit impressam causæ secundæ, præter facultates ipsas naturales, ut est calor in igne, et similes seu proportionales, ut sunt habitus infusi in ordine supernaturali.

8. Neque in tota D. Thomæ doctrina aliquid aliud reperio, quod generaliter ad omnes causas secundas pertineat. Specialiter autem de voluntate et intellectu disputans, solet Deo tribuere vim peculiarem ad movendum has potentias, et præsertim illi attri-

buit primos actus harum potentiarum. De hac motione divina tractat prima parte, quæst. 104, artic. 3 et 4, ubi (ut legenti evidenter constabit) non agit de motione Dei, ut causæ primæ concurrentis cum voluntate et intellectu, ut causis secundis, sed de illa actione qua Deus dedit his facultatibus virtutes intelligendi et volendi, et inclinationem in proprios actus et objecta, ratione cujus ad illa feruntur. Tractat etiam de motione ex parte objecti, quam Deus facere potest, vel imprimendo species in intellectu, vel per modum objecti summe boni movendo voluntatem, quod tunc solum facit omnino efficaciter, quando est clare visus, ut ipse docuerat eadem prima parte, quæst. 82, artic. 2. De hac etiam motione voluntatis agit 1. 2, sapissime, præsertim quæst. 9 et 10, et quæst. 109 et sequentibus. Sed in his locis interdum loquitur de motione per inclinationem naturalem inditam voluntati ad volendum bonum, ut quum ait voluntatem moveri a suo auctore ad volendum bonum in communi, vel finem; interdum loquitur de motione per concursum generalem, quia, cum voluntas per suum velle moveatur, Deus, efficiendo illud, vere dicitur movere voluntatem, quamvis non sine illa, ut in ultimo capite hujus libri declarabo. Et ita etiam potest intelligi quod dicit in artic. 4, quæst. 105, 1 part., Deum intime inclinare voluntatem efficiendo in ea ipsum velle, quia velle est inclinari. Interdum vero et sæpius loquitur de motione morali, vel antecedente, quod est vel ex parte objecti, vel per sanctas inclinationes. Quomodo loquitur aperte, prima secundæ, quæst. 109, art. 6, ad tertium; et in tota materia de gratia, ut latius lib. 3 explicaturi sumus. Nunquam tamen in eo reperies (quod iterum animadvertere non gravabor) Deum prædeterminare voluntatem, nedum physice prædeterminare; imo in eisdem citatis locis semper observat Deum ita movere voluntatem, ut illam se movere sinat, imo ut eam ad unum non determinet prævia determinatione, ut satis significavit 1. 2, quæst. 10, artic. 4.

9. *Tertiæ objectionis solutio.* — *Explicantur propositiones aliquot libri de causis propositum concernentes.* — Ad tertium, præter propositionem ibi allatam, sunt aliæ similes in eo libro, quas D. Thomas ex parte refert, dicta quæst. 3 de Potentia, artic. 7. Prima est: *Virtus causæ primæ prius agit in causatum, et vehementius ingreditur in ipsum.* Nona est: *Intelligentia non dat esse, nisi prout est*

in ea virtus divina. Sed hæc 9, et 16 quæ in objectione citatur, optime exponuntur verbis D. Thomæ, 3 contra Gent., cap. 70, ubi sic scribit: *Virtus inferioris agentis pendet ex virtute superioris agentis, in quantum superioris agens dat virtutem ipsam inferiori agenti per quam agit, vel conservat eam.* Unde inferioris sic colligit: *Oportet igitur quod actio inferioris agentis non solum sit ab eo per virtutem propriam, sed per virtutem omnium superiorum agentium; agit enim in virtute omnium.* Igitur, ex D. Thomæ interpretatione, causam secundam agere in virtute primæ, nihil aliud est quam agere per virtutem ab illa participatam, et ita dependentem ab illa in agendo, ut omnis actio ejus magis principaliusque nitatur in virtute causæ primæ, quam in propria. Et hæc etiam ratione subdit idem D. Thomas, eodem loco, virtutem primi agentis esse ex se productivam; virtutes autem inferiorum, non nisi ex virtute superioris, id est, ut in illa nixæ et ab illa adjunctæ. Ex hac ergo doctrina facile intelligitur verus sensus illarum propositionum libri de causis et similibus. In prima enim dicitur causa prima prius agere, quia ex se et independentem agit, ut iterum infra latius dicemus. Dicitur etiam vehementius ingredi effectum, quia intimius est in illo, magisque in illum influit, et ipse essentialius ab illa pendet. In nona, dicitur causa secunda dare esse, prout est in ea virtus divina, vel participative, per ipsammet facultatem et virtutem intrinsecam a Deo participatam, quo modo dicitur charitas divina esse in nobis, et divinum lumen in beatis; vel causaliter, id est quatenus ipsamet virtus Dei est in causa secunda adjuvans illam, et cum illa concursus. Atque hoc etiam modo dicitur in propositione decima sexta virtutem divinam esse virtutem omnium causarum, vel quia omnes ab illa habent virtutem, vel quia illa omnes juvat, et cum omnibus agit et concurrat, quo sensu etiam dici potest conjungere omnes causas suis effectibus, et applicare illas, ut dictum est.

Quartum objectum ex Aristotele dissolvitur.

10. *Qui dicantur corporea agentia mota movere.* — *Quotuplex contingat prævia motio ad actionem secundæ causæ.* — Ad quartum, miror sane quod in hac causa Aristoteles afferatur, qui non solum ne verbum quidem illum de hujusmodi præmotione causæ secundæ